

lásgyakorlat kiépülése Egerben is a kassaihoz nagyon hasonló módon ment végbe, így a város már Telekessy István püspök beköltözése előtt katolikus központtá vált.

Legvégül a monográfia összegző fejezete először összeveti a vizsgálat eredményeit a korábbi hasonló kutatásokéval (Győr, Kalocsa, Pécs, Veszprém), majd ausztriai példákat hoz a protestantizmus visszaszorítását célzó kezdeményezésekre. Így helyezi közép-európai kontextusba kutatásának végkövetkeztetéseit.

A munka erényei közül kiemelendő még, hogy bár a téma középpontjában a katolikus megújulás áll, a hasonló vizsgálatoktól eltérően ezt nem csak a katolikus intézményrendszer kiépítésére, hanem az ezzel járó felekezeti ellentétekre és a nem katolikus lakosság helyzetének változására is kiterjesztette. A szerző jelentős mennyiségű forrásanyagot mozgatott meg munkája megírásához, ennek ellenére a kötet nem válik adattárrá: a szerző biztos kézzel vázolja fel a 17. század végi katolikus konfesszionalizációnak az egri püspökségre vonatkozó történetét, bár a kötet terminológiájában sokszor inkább a régebbi szakirodalom szókészletét használja, mint már a módszertan kapcsán szóltunk róla.

Összegezve kijelenthetjük, hogy Mihalik Béla munkájával a magyarországi bölcsészeti háttérű egyháztörténet-írás újabb fontos lépést tett a kései 17. századi katolikus felekezetszerveződés folyamatának és struktúrájának feltárása felé. A szerző e fontos lépést olvasmányos stílusban, követhetőn, a magyar múlt számos pillanatmozaikjának képbe rendezésével tette meg. Recenzióinkban az izgalmas képkockából most nem idéztünk. Az olvasó saját örömeire válogathat majd bennük, ha a kötetet kézbe veszi. És ha igazán kíváncsi a 17. század végének egyháztörténetére, nem fogja tudni egykönnyen letenni azt.

(ism.: *Forgó András – Tusor Péter*)

Újfalvi Imre pere és műveltsége.

Tanulmányok és szövegközlések. Szerk.: Oláh Róbert.

Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2019. 199 old.

A recenzált kötet azokat a Szilvásújfalvi Anderkó Imre működésével kapcsolatos írásokat gyűjti egy csokorba, amelyek – kettő kivételével – előadás formájában 2018. április 5-én hangoztak el a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának konferenciáján. Az emlékülés előadásai csak és kizárólag a 16–17. század fordulóján élt református esperes-lelkész perének körülményeivel és a műveltségével kapcsolatos forrásokat járták körül, különös tekintettel az általa 1602-ben kiadott énekeskönyv szövegeire és azok hatásaira. A tanulmánykötet alapvetően két nagyobb egységre tagolódik, melyek közül az első Újfalvi perét tárgyalja, s főként a történettudomány módszereit alkalmazza, míg a második Újfalvi műveltségét veszi górcső alá és inkább az irodalomtudomány felől közelít. A tanulmánykötet a Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények sorozat hetedik köteteként jelent meg 2019-ben, melynek szerkesztői munkálatait OLÁH RÓBERT végezte el.

Szintén ő, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának tudományos igazgatóhelyettese jegyzi a kötet első tanulmányát, ami Újfalvi

perét historiográfiai szempontból vizsgálja. Írása nyomán képet kaphatunk arról, hogy melyek voltak az első dokumentumok, amelyek a tárgyalt ügyvel kapcsolatosan előkerültek, illetve arról is, hogy a 18. században Debreceni Ember Pál és Bod Péter munkásságának köszönhetően hogyan formálódott az Újfalviról kialakított kép. A tanulmány kitér a 19. és 20. századi említésekre, de külön fejezetet szentel annak is, hogy a marxista történetírás hogyan próbálta a saját történelemszemléletéhez igazítani a per addig ismert részleteit, továbbá felvázolja az elmúlt évtizedek kutatási eredményeit is.

FEKETE CSABA, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának fél évszázada állományban lévő könyvtárosa két tanulmánnyal is hozzájárult az Újfalvival kapcsolatos ismeretek gyarapításához. Az első írás a per köztörténeti és teológiai összefüggéseit igyekszik feltárni, felhívja a figyelmet a töredékes forrásbázisra, és az abból fakadó kutatási nehézségekre. Ezzel egy időben pedig vizsgálja az Újfalvi-énekeskönyv szerepét a per történetében, a korabeli egyháztörténeti-egyházszervezeti kontextusba való ágyazás pedig egészen új perspektívát nyit a jogvita kérdéseinek fejtegetésében. A második tanulmány olyan forrásközlemény, ami részben latin, részben pedig magyar nyelvű szövegrészleteket, főként leveleket közöl, s a szerző az első néhány bekezdésben – a könnyebb olvashatóság kedvéért – rövid magyarázattal látja el, így a koraujkori latin és magyar nyelvezetben kevésbé jártas olvasó is kaphat támpontokat a közölt forrásokkal kapcsolatosan.

SZABADI ISTVÁN, a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának igazgatója magasabb egyházpolitikai szemszögből közelít a témához, ugyanis a Báthori Gábor erdélyi fejedelem közvetlen környezetében lévő személyek és az Újfalvi-per közötti összefüggéseket igyekszik feltárni. Következtéseit az írásba ékelt primer és szekunder forrásokból vett idézetekkel támasztja alá, szemléletesebbé téve ezzel kutatási eredményeit. GÖMÖRI GYÖRGY irodalomtörténész az addigi tanulmányokhoz képest egészen új perspektívát nyit, ugyanis nemzetközi kontextusba helyezve árnyalja tovább Újfalvi Imre ügyét, amelyről egy korabeli angol kiadványban is említést tett. A tanulmánykötet első felét zárja PÁLFI JÓZSEFnek, a Partiumi Keresztény Egyetem rektorának tanulmánya, ami – mondhatni – a kötet egyik kulcsfontosságú írása. Annál is inkább, mivel olyan kéziratot tesz közzé, ami talán az eddigi eredmények közül a legteljesebb képet adja Újfalvi működéséről és mentalitásáról. A kötet szerkesztése szempontjából – az egyébként sem egyszerű jogvita könnyebb megértése miatt – talán célravezetőbb lett volna, ha ezzel az írással korábban találkozik az olvasó. Meglátásom szerint erre azért lett volna szükség, hogy a különböző szemszögből, különböző adalékokkal szolgáló tanulmányokat – a Major Huba Zsolt-kézirat nyomán Újfalvi látásmódjáról szerzett előismeretek segítségével – könnyebben átláthassuk. Természetesen a mozaikok utólagos összerakására való sarkallás semmit sem von le a kötet kiemelkedő értékéből, ugyanis a kézirat összefoglalásaként is értékelhető az addig olvasottaknak.

Az általam második részként aposztrofált Újfalvi Imre műveltségéről és énekeskönyvéről szóló tanulmányok sorát SZABÓ ANDRÁS irodalomtörténész írása nyitja, ami az első nagyobb egységből Gömöri György írásával rokonítható. Értelemszerűen nem módszerét és még csak nem is tematikáját illetően állítható párhuzamba a két mű, csupán a nemzetközi kontextus be-

emelése tekintetében képvisel hasonló pozíciót a második egységben, ugyanis Újfalvi Imrének a korabeli witembergi magyar „diáktársaságban” betöltött szerepét vizsgálja. Ettől merőben eltér POSTA ANNA és PÉNZES TIBORC SZABOLCS sokkal inkább irodalomtörténeti munkája, amelyek az eddigiekhez képest egész más módszerekkel, egészen más szemszögből, egészen más oldalát vizsgálják az Újfalvi-életútnak. Posta Anna az esperes-lelkész neolatin költeményeit veszi górcső alá oly módon, hogy közli az öt verset eredeti nyelven, majd – egészen magas szintre emelve írását – azok saját fordítását és a hozzá fűzött rövid elemzést interpretálja. Péntzes Tiborc Szabolcs, a Károli Gáspár Református Egyetem irodalomtörténésze egy olyan rövid költeményt és annak hatásait vizsgálja, amit Újfalvi-jóslatként is emleget a szakirodalom, és aminek szimbólumrendszerével néhány évtizeddel később is foglalkozott a korszak értelmisége. A vers tulajdonképpen magát az apokalipszist vetíti előre, így a szerző a költeménnyel összefüggésben a világvége-várását és bekövetkezésének időpontját elemzi nagyon precízen a bibliai igékkel és számításokkal alátámasztott négy módszerrel.

Újfalvi műveltségének elemzésében kiemelkedő szerepe van az 1602-ben megjelent énekeskönyvének és a kiadvány hatásvizsgálatának, így a tanulmánykötet utolsó két írása is ehhez kapcsolódik. H. HUBERT GABRIELLA, az Evangélikus Hittudományi Egyetem Rendszeres Teológiai Tanszékének tudományos tanácsadója elsősorban az Újfalvi-énekeskönyv keletkezésének körülményeit és szerkesztésének mikéntjét járja körül a kétrészes gyűjtemény első részére, a gyülekezeti énekeskönyvre fókuszálva. Ezt azonban nem önmagában teszi a vizsgálat tárgyává, ugyanis a szerző a tanulmány táblázataiban összehasonlítást végez a Huszár Gál-féle és a Gönci György által szerkesztett énekeskönyvvel, mindemellett pedig megjegyzéseket is fűz az egyes szövegrészekhez. HEVESI ANDREA, aki a doktori értekezését a 17. századi unitárius gyülekezeti énekeskönyvek énekanyagának vizsgálatáról írta, tanulmányában ezeknek az Újfalvi-énekeskönyvvel való korrelációját elemzi, összehasonlítva szerkezetüket, tartalmukat, de kitér a nótajelzések és kolofon használatának változásaira is. A tanulmánykötet az Újfalvi-per kapcsán oly sokat emlegetett Hodászi Lukács püspök egyik fennmaradt írásának bemutatásával zárul, amelyben az 1610-es váradi zsinaton elhangzottakat foglalta össze 16 tételben az egyházi hatalomról, s amit Oláh Róbert hasonmás formájában közöl.

Újfalvi Imre alakja a magyar református egyháztörténet eddig kevésbé ismert – s amennyire ismert –, negatív színben feltüntetett esperes-papja volt. Egy olyan korszakban próbált egyházszerkezeti változásokat végrehajtani, amikor – mondhatni – az még meg sem szilárdult teljesen, így ennek és az Újfalvival kapcsolatos forrásbázis hiányosságának köszönhetően komoly kihívást jelent a perével kapcsolatos állásfoglalás. Annyi azonban bizonyos, hogy személyének „forradalmár” attitűdje és műveltségének hagyatéka okán nem maradhat el Újfalvi Imre rehabilitációja. Ebben a folyamatban pedig hatalmas előrelépést jelent a tanulmánykötet megjelenése, melynek egyedisége abban áll, hogy eddig nem ismert, Újfalvi perére és műveltségére is kiterjedő vizsgálati anyagokat tár elénk, jelentősen bővítve ezzel az esperes-lelkészről szóló tudásbázist és árnyalva a róla alkotott képet

(ism.: *Dezső Kinga Julianna*)